

TÜRKLERDE İ'LA-YI KELİMETULLAH ANLAYIŞI

PROF. DR. MUSTAFA ERDEM*

Kelime anlamı itibarıyla İ'la-yı Kelimetullah, Allah kelamının, İslam'ın yüceliğinin ve gerçeklerinin kıymetinin bilinmesi ve yayılması anlamına gelmektedir. Türk-İslam tarihinde bu kavram, Allah'ın adının bütün insanlığa duyurulması, O'nun şanının yüceltilmesi, Allah'ı inkâr edenlerle O'nun koyduğu ölçüler içerisinde mücadele edilmesi şeklinde anlaşılmış ve uygulanmak istenmiştir.

Bildiğimiz, bilmediğimiz bütün varlıkları yaratan Yüce Allah, bütün bunları idare etmek, yönetmek ve onlardan yararlanmak üzere insanı yaratmış ve "Halifesi" olarak nitelemiştir.

İslam inancına göre insan yaratıldıktan sonra serbest bırakılmamış, kime, neye inanacağı, inancını nasıl gerçekleştireceğini, inandıktan sonra neler yapacağını insanlar arasından seçtiği peygamberleri aracılığıyla onlara bildirmiştir ve öğretmiştir.

Kelime anlamı itibarıyla İ'la-yı Kelimetullah, Allah kelamının, İslam'ın yüceliğinin ve gerçeklerinin kıymetinin bilinmesi ve yayılması anlamına gelmektedir.

* TBMM Ankara Milletvekili.

İnsan Allah tarafından kendi içine, fitratına yerleştirilen bir duygu ile tarihin her döneminde inanmak, yaratanını aramak ve ona kulluk görevini yapmak durumunda kalmıştır. İşte az önce işaret ettiğimiz peygamberler bu inanma duygusunu yönlendirmek, insana yaratanını tanıtmak ve O'na nasıl kulluk yapılacağı konusunda rehberlik etmekle görevlendirilmişlerdir.

Allah tarafından insanın içine yerleştirilen ve İslam'da "fitrat" denilen bu duygu, zaman zaman uyarı ve uyarıcılara rağmen çevre faktörler ve insani zaafılar dolayısıyla farklı bir şekle dönüşmüş, Allah'ın istek ve rızasının dışına çıkmıştır. Hatta tam aksine O'nun istemediği bir alana "inkâr"a yönelmiştir. İşte peygamberler olumlu anlamda dine inananları eğitirken, inkâr edenleri de ölüm sonrasında karşılaşacakları olumsuzluklardan uyardı ve gayret ettirmişlerdir.

İslam inancına kadar Hz. Muhammed'den önce gelen bütün peygamberler, kendi yaşadıkları zaman dilimi ve coğrafi bölgeden sorumlu olarak görev yapmalarına karşılık, o, peygamberlerin sonuncusu olarak (Ahzap 33/40) yaşadığı dönmeden sonra kıyametin kopuşuna kadar bütün insanlığa (Sebe 34/28), bütün zaman ve coğrafyalara (Enbiya 21/107) peygamber olarak görevlendirilmiştir. Aynı şekilde Mekke'de doğan İslam güneşi, Hz. Adem ile başlayan sürecin kemale ermiş ve tamamlanmış şekli olarak (Maide, 5/3) bütün insanlığın ortak değeri olarak tanıtılmıştır.

Hz. Muhammed (sav) tebliğ (Maide 5/67) ve tebyin (Nahl 16/44) sorumluluğu ile İslam'ı bütün insanlığa yayma konusunda üzerine düşeni yaparken pek çok acılara katlanmış, büyük mücadeleler vermiştir. Onunla birlikte yanındaki diğer inananlarda bazı acılara katlanmış, ağır bedeller ödemiş, hatta gözlerini kırpmadan şahadet makamına ulaşanlar olmuştur. Hz. Muhammed'in insanlığa emanet ettiği İslam, ileriki zamanlarda Müslümanlar tarafından varlık sebebi olarak yaşanmaya ve başka insanlara ulaştırılmaya özen ve gayret gösterilmiştir. Bu uğurda çeşitli din ve toplumlara mensup kesimlerle çetin mücadeleler olmuş, İslam bilinen coğrafyada hızla yayılmaya başlamıştır. Hatta Müslümanlar çok kısa bir sürede dönemin iki süper gücü olan İran'ı coğrafya ve tarihten silmiş, Bizans'ı terbiye etmiştir.

İslam tarihinde 'İla-yı kelimetullah, bir tebliğ faaliyeti olarak peygamberi bir görev tanımı içerisinde ifade edilmiştir. Hz. Peygamber zamanında bütün Müslümanlar kendilerini bundan doğrudan sorumlu saymışlardır. Bir örnek olması bakımından, fizik olarak çok zayıf olmasına karşılık sahabeden Abdullahibn Mesud (Ra) inen Kur'an ayetlerini, peygamberimizin uyarısına rağmen, müşriklere tebliğ ederken çok ciddi bir şekilde tartaklanmış ve yaralanmıştır.

İslam'ın insanlığa tebliğ olgusu, karşı tarafın kurtuluşuna vesile olma gibi masum bir duygu ile de birleştirilerek, Kur'an ifadesiyle "emri bi'l-maruf, nehyi an'il-münker" (iyiliği emretmek, kötülükten uzaklaştırmak) şeklinde anlaşılmıştır. Bu olgunun bireysel sorumlulukların gereğini yerine getirmekten ziyade kurumsal ve kitlesel bir görev olarak uygulanması istenmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde "Sizden, iyiliğe çağıran, kötülükten uzaklaştıran bir ümmet, topluluk olsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır." (Al-i İmran 1104) şeklindeki ilahi buyruk, Müslümanların kitlesel hedefi hâline gelmiş, bir anlamda cihat ruhunun motivasyonunu sağlamıştır. Şüphesiz İslam tarihinde bunun farklı şekilde yansımaları görülmüştür.

İ'la-yı kelimetullah Kur'ani bir kavram olmakla birlikte, bunun kavram olarak kullanımı çoğunlukla Türk tarihide olmuştur. Türkler, bir anlamda İ'la-yı kelimetullah ile iyiliği emir ve kötülükten uzaklaştırma kavramlarını birleştirerek Müslümanların stratejileri hâline getirmişlerdir.

Bazı bilim adamları Türkler ile İslam ilişkilerinde biri diğerinden farklı alanlara dikkat çekmişlerdir. Bazıları Türklerin İslam'a hizmetlerinden söz ederken, bazıları İslam'ın Türklere çok büyük katkılar sağladığı üzerinde durmuşlardır. Fakat her iki değerlendirmelerin sonucu; bu iki değer bir araya gelmesinde çok büyük bir Türk-İslam medeniyetinin doğduğu ve insanlığa hizmette bulunduğu noktasında birleşmiştir.

Türkleri İslam dünyasında ayrıcalıklı konuma getiren özelliklerinden birisi de İ'la-yı kelimetullah algısıdır. Onlar bunu diğer topluluklardan çok farklı anlamış ve uygulamıştır. Hatta bunu hayatın özü ve yaşam tarzı hâline getirmişlerdir.

Türklerde İ'la-yı kelimetullah algısının ilk şekli, şüphesiz onların İslam'ı bireysel ve kitlesel boyutta tanıma, inanma ve uygulama şeklinde gerçekleşmiştir. Deyim yerinde ise, Türklerin İslam'ı kabullerinin ilk dönemleri, bir yoğunlaşma, bilimsel ve kültürel mayalanma süreci şeklinde kendini göstermiştir. Türkler İslam'ı

İ'la-yı kelimetullah Kur'ani bir kavram olmakla birlikte, bunun kavram olarak kullanımı çoğunlukla Türk tarihide olmuştur. Türkler, bir anlamda İ'la-yı kelimetullah ile iyiliği emir ve kötülükten uzaklaştırma kavramlarını birleştirerek Müslümanların stratejileri hâline getirmişlerdir.

iyi anlayabilmek ve uygulayabilmek için kendilerine düşen her görevi eksiksiz yerine getirmeye çalışmışlardır. Hz. Peygamberin vefatını müteakip yıllarda genellikle dinin bizatihi kendini ilgilendiren Tefsir, Hadis, Fıkıh gibi İslami ilimlerde yoğunlaşmış olmasına karşılık, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte bunlara ilave olarak dinin uygulama ve diğer toplumlara tanıtımı konularına da ağırlık verilmiştir.

Türkler, Orta Asya'da çeşitli küresel kültür ve dinlerin yoğun etkilerinin olduğu bir coğrafya ve zaman diliminde yaşamalarına rağmen diğerlerine göstermediği ilgiyi İslam'dan esirgememişlerdir. İslam'ın kendilerine sağladığı inanma ve düşünme kabiliyeti, onları bütün insanlığın dünyasını aydınlatan çalışma ve buluşlara itmiştir. Allah'a kulluk ve O'nun emirlerini eksiksiz yerine getirmedeki samimi gayretleri, bilim ve insanlık dünyasının dönüm noktasını oluşturan matematik, cebir, geometri, astronomi, coğrafya ve tıp gibi müspet bilim alanlarının yeni keşif ve geliştirilmesine öncülük etmişlerdir.

Bütün bu bilimsel gelişmeler, öz itibarıyla Allah'ın rızasını kazanma, O'nun emirlerini ve kulluk görevlerini kusursuz yerine getirme, kul hakkı ihlallerini önleme, adaletin yerine getirilmesi gibi dini hassasiyetlerin ürünü olarak gerçekleşmiş veya İslam'ın Türklere sağladığı motivasyonun tecellisi olmuştur. Bu motivasyon onlarda İ'la-yı kelimetullahın kendileri için bir hayat tarzına dönüşmesine sebep olmuştur.

Kur'an-ı Kerimdeki "...Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Tevbe 9/40) ayetinden sonra "Hiç bir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın..." (Bakara 2/193 ayrıca bk. Araf, 8/39) ayetleri İ'la-yı kelimetullahın Türk-İslam tarihinde millî bir strateji hâline gelmesine sebep olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamberin "Her kim Allah'ın kelimesi en yüksek (İ'la-yı kelimetullah) olsun diye savaşarsa, o Allah yolundadır." (Buhari Cihat 15)" gibi hadisleri Türklerin İ'la-yı kelimetullahı bir hayat tarzı hâline getirmelerine vesile olmuştur.

Türk milletinin İslam öncesi dönemdeki millî stratejisi Doğu ve Çin idi. Fakat sonradan bu strateji Batı'ya yönelmiş, en azından Müslümanlıklarının ilk yıllarında Batı seçenekler arasına girmiştir. Ancak Selçuklular ve Osmanlılar döneminde millî strateji tamamen Batı ve Hristiyan dünyasına dönmüştür. Şüphesiz bu stratejinin oluşmasında İslam'ın kutsal mekânlarını ve hatıralarını, bunlara ve buralara hizmet etme arzu ve aşkını da unutmamak lazımdır.

Türklerin Türk-İslam tarihinin ilk yıllarında batıya yönelmelerinde, o dönemlerin en güçlü iki devletinden biri olan İran'ın Müslüman Araplar tarafından

yıkılmasının, Hilafet merkezinin o dönemin sosyal ve siyasal hareketlerinde etkin bulunmasının da büyük katkıları olmuştur. Bütün bunlar İslami bir motivasyon aracı olan İ'la-yı kelimetullah ile birleşince Türklerin Orta Asya'dan Batıya göçleri adeta kaçınılmaz olmuştur.

İ'la-yı kelimetullah hiç bir farklı Müslüman toplumda Türklerinki kadar aleni kullanma imkânı bulmamıştır. Elbette Türklerden önce Bizans ve Hristiyanlarla yapılan savaşlarda cihat ruhu öne çıkmış, Anadolu, Kuzey Afrika ve Endülüs'ün fethinde bu ruhun büyük etki ve katkıları olmuştur. Ancak bu ruh hiçbir Müslüman toplumda Türklerinki kadar İ'la-yı kelimetullah ile ifade edilmemiştir.

Türk tarihinde İ'la-yı kelimetullah, "Kızılma" ideali ile bütünleşerek Türklerin Anadolu, Balkanlar ve İstanbul'u fethine, Viyana'yı kuşatmalarına vesile olmuştur. İ'la-yı kelimetullah ve kızılma duygusunun en somut örneği İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile gerçekleşmiştir. Hz. Peygamberin "İstanbul elbet fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel asker." hadisi geçmişte pek çok devlet adamı tarafından yapılan denemelerin Fatih Sultan Mehmet ile sonuçlanmasına imkân sağlamıştır. Hatta bu şanlı fetih, "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten yasaklar ve Allah'a iman edersiniz..." (Al-i İmran, 110) ayetinin kendilerini müjdelediğine inanmasına vesile olmuş ve yıllarca bu gurur ve onurla inandıkları kutlu yolda azim ve kararlılıkla mücadelelerine vesile olmuştur.

İ'la-yı kelimetullah duygusu Türkler arasında II. Viyana olayına kadar küfür diyarı ve kurtarılmaya muhtaç insanlık için taarruz vesilesi, bundan sonra da İslam ve kutsallarının savunma gerekçesi olmuştur. Nitekim bu tarihten sonra yapılan savaşlarda din, devlet, vatan gibi kutsallar İslam'ın varlığının devamı için zaruri değerler olarak kabul edilmiş, bunlar uğrunda ölüm makamların en yücesi şahadet olarak nitelenmiştir. Çanakkale Zaferi ve Kurtuluş Savaşlarında İ'la-yı kelimetullah savaşan askerlerin yegâne motivasyon aracı olmuş, "din elden gidiyor" , "vatan elden gidiyor" kavramları, din ile vatanın birlikteliğine, biri olmadan diğerinin olamayacağına inanılarak, onların korunması için ölüm şahadetle birleştirilmiştir.

Türk-İslam tarihinde İ'la-yı kelimetullah, yine Türklerle has bir kavram olarak tarihe geçen ve dünya insanlığının barış ve huzur içerisinde yaşamasını ifade

İ'la-yı kelimetullah hiç bir farklı Müslüman toplumda Türklerinki kadar aleni kullanma imkânı bulmamıştır.

Türk-İslam tarihinde İ'la-yı kelimetullah, yine Türklere has bir kavram olarak tarihe geçen ve dünya insanlığının barış ve huzur içerisinde yaşamasını ifade eden “Nizam-ı Alem” kavramıyla bütünleşmiştir.

eden “Nizam-ı Alem” kavramıyla bütünleşmiştir. Nitekim Türkler İ'la-yı kelimetullahı nizam-ı alem idealini gerçekleştirme aracı olarak da değerlendirmişlerdir. Zira Türk-İslam inancında İslam'ın bizatihi kendisi barış dini olarak kabul edilmiş, nizam-ı alemin gerçekleşmesi için insanlığın tamamının Müslüman olması gibi bir gayretin içerisine girilmiştir.

Türk milletinin Müslümanlaşma süreciyle eş değer olan İ'la-yı kelimetullah kavramı, din, devlet, vatan, millet gibi birlik ve beraberliği oluşturan, millete kimlik kazandıran, bir milletin bütün kutsallarını kuşatan şemsiye bir kavramdır.

Tarihi algıda vatan, millet ve devlet gibi kavramlar, dinin inanç, ibadet ve ahlak alanında olmazsa olmaz bir değer ifade etmesine zemin hazırlamış, birinin zarar görmesi diğerini de

dorudan etkilemiştir. Her hâl ve şartta biri diğerinden bağımsız düşünülmeyen bu temel değerler, yılları aşan sürede “devlet-i ebedi müddet” anlayışıyla önemli bir kazanım elde etmiştir. Zira vatan, millet ve devlet din için koruyucu bir rol üstlenmiş, Türk milletinin millî ve manevi değerlerini kaynaştırmış, Türk kimliğini oluşturmuştur.

Günümüzde Türk milleti denildiğinde aynı vatan üzerinde yaşayan, aynı devletin güvencesine sahip, aynı millî ve manevi değerlerle bezenmiş bir toplum anlaşılmaktadır. Kültür ve medeniyet bu millet şuurundan kaynaklanmakta, örf adet ve gelenekler onun kimliğini oluşturmaktadır.

Türk milleti, asırlar süren bu şuur sayesinde, İ'la-yı kelimetullahı, Allah'a giden bir yol olarak kabul etmiştir. Bu yolda Türk milleti, Allah'ın emir ve yasaklarına uyma O'nun rızasını kazanma inancını bize öğreten Yüce dinimiz İslam'ın, vatan olmadan uygulanamayacağı devlet olmadan da vatanın korunamayacağı gerçeğini millî bir vasiyet gibi nesilden nesile aşlamıştır.

Sonuç olarak İ'la-yı kelimetullah, Türklerin Müslüman olduğu günden bu yana manevi değerlerinin merkezi, Türk cihan hakimiyeti mefkuresinin motivasyonu, nizam-ı âlem anlayışının mihengi olmuştur.